

	ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363
	Yıl: 17 Sayı: 48 Aralık 2024 Yayın Geliş Tarihi:01.12.2024 Yayına Kabul Tarihi: 30.12.2024 DOI Numarası: https://doi.org/10.14520/adyusbd.1594462 Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article Atıf/Citation: Takdemir, A. (2024). El-Emir Es-San'Ânî ve Subulu's Selâm'daki Şerh Metodu. <i>Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , (48), 305-336.

EL-EMİR ES-SAN'ÂNÎ VE SUBULU'S-SELÂM'DAKİ ŞERH METODU

Abdusselam TAKDEMİR*

Öz

İslam dininin ikinci kaynağı olan hadis-i şeriflerin anlatmak istediği mananın anlaşılıp, amel edilmesine ve sonraki nesillere bu minvalde aktarılmasına köprü olan, hadislerin şerhleri de önemli birer kaynaktır. Bu önemli vazifeyi üstlenen âlimlerden birisi de es-San'ânî (öl. 1182/1768)'dir. Hicrî 12. asırda yaşayan es-San'ânî, İslâm âleminin çeşitli yerlerinde ilmî araştırmalarda bulunmuştur. Zaman içinde ulaşabildiği kadarıyla İslâm âleminin önde gelen birçok âliminden dersler almıştır. Bu minvalde birçok öğrenci yetiştirmiş ve pek çok eser de kaleme almıştır. Bu eserlerden biri de İbn Hacer (öl. 852/1448)'in *Bulûğu'l-Merâm* isimli eseri üzerine kaleme aldığı *Subulu's-Selâm Şerhu Bulûğu'l-Merâm* adlı şerh eseridir. Ağırlıklı olarak şerhini ve şerhinde takip ettiği usûlünü çalışmamızın sınırları içerisinde tanıtacağız. Bu şerh eseri, ilim ehli tarafından kabul görmüş ve referans olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: es-San'ânî, Bulûğu'l-Merâm, *Subulu's-Selâm*, Metot, Şerh.

EL-EMIR ES-SAN'ÂNÎ AND SUBULU'S-SELÂM COMMENTARY

METHOD

Abstract

Explaining the content of hadiths, revealing their provisions and the rich declaration of a word said at a certain time period that will shed light on the following centuries, and most importantly, the works that make interpretations of hadiths, which are a bridge to understanding and acting on the meaning that the hadiths, the second source of the Islamic religion, want to tell and transmit to subsequent generations in this way, are important sources. One of the persons who has undertaken this important task is al-Amir as-San'ani (d.1182/1768). Who lived in the 12th century Hijri, as-San'ani conducted scientific research in various parts of the Islamic world and took lessons from many leading scholars of the Islamic World as far as he could reach for time. In this context, he has trained many students and he has written many works. One of these works is the commentary work titled Subulu's-Selâm Şerhu Bulûğu'l-Merâm, which she wrote on the work named "Bulûğu'l-Merâm" by İbn Hacer (d. 852/1448). We will mainly introduce her commentary and the method she followed in her commentary within the limits of our study. This commentary work has been accepted by scholars and used as a reference.

Keywords: es-San'ânî, *Bulûğu'l-Merâm*, *Subulu's-Selâm*, Method, Commentary.

GİRİŞ

Hız. Muhammed insanlığı hem bu dünyada hem de ahirette doğru yola, huzura, mutluluğa ve en önemlisi yüce Allah'ın rızasına eriştirmek için, insanların içinden seçilip gönderilmiş bir Peygamber'dir. İslam dininde Hız. Peygamber'in sünneti, Allah Teâlâ'nın kelamı olan Kur'an-ı Kerim'den sonra bütün İslam âleminin başvurduğu ikinci temel kaynaktır.

İslam Medeniyeti düşünce, siyaset, ekonomik ve sosyo/kültürel alanlarında şekillenirken, hadisler her zaman önemini ve kaynak olma özelliğini koruyarak temel referans kaynağı olarak kabul edilmeye devam etmiştir. Yine İslam

âleminde yaşanan birçok olaylar, hadislerin bağlamında yorumlanmıştır. Zikredildiği üzere Hz. Peygamber'in hadislerinin değeri ve sosyal yaşamdaki fonksiyonu itibari ile hayatın ortasında yer almıştır. Hadisler, zaman zaman ilmî tartışmaların ve siyasî gruplaşmaların da merkezinde kendini bulmuştur. Yaşanan bu fikrî karışıklık karşısında İslam uleması Hz. Peygamber'in sözlerindeki amacının ne olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla şerh türünde birçok eser kaleme almışlardır.

Bununla birlikte İslam dininin sınırları genişledikçe değişik kültür, örf ve adetlere sahip olan insanların İslam'a girmesi kaçınılmaz olmuştur. Bunun neticesinde tüm insanlarca Hz. Peygamber'in hadislerinin vermek istediği mesajı aynı ve doğru bir biçimde anlamak zorlaşmıştır. Bundan ötürü Hz. Peygamber'in hadislerini ilmî yönden bilgi birikimi çok olan âlimler, insanların bu hadisleri maksadının dışına çıkmadan, insanların daha iyi anlamaları için şerh etmişlerdir. Bu şarihlerden biri de es-San'ânî (öl. 1182/1768)'dir. Bu âlim, İbn Hacer (öl. 852/1448)'in Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerini topladığı *Bulûğu'l-Merâm* eserini şerh etmiştir. Bu hadislerin anlaşılmasına ve bu hadislerin farklı yönlerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmuştur. es-San'ânî'nin şerhindeki metodunu ortaya koymadan önce onun hayatı ve ilmî şahsiyetiyle ilgili bazı bilgileri kısaca zikredeceğiz. Daha sonra onun bu şerhteki metodunu ortaya koyacağız.

1. EL-EMİR ES-SAN'ÂNÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.1. İsmi, Nesebi ve Künyesi

el-Emîr es-San'ânî'nin tam adı, Ebû İbrahim İzzuddîn Muhammed b. İsmail b. Salâh b. Muhammed'dir. el-Emîr olarak bilinmektedir. (Baktır, 1995, s. 11/144; ez-Ziriklî, 2002, s. 6/38; es-San'ânî, t.y.b., s. 4; eş-Şevkânî, t.y., s. 2/133). es-San'ânî, birçok lakap ve neseb ile anılmıştır. Örneğin; ayın dolunay şekline teşbih edilmesinden dolayı el-Bedr; dedelerinden Yahya b. Hamza, Emîr olduğu için el-

Emîr veya İbnu'l-Emîr lakaplarıyla anılmıştır. Ayrıca el-Mueyyid Billah ve İbnu'l-Mutevekkil 'Alallah lakapları da onun için kullanılmıştır. Babasıyla birlikte h. 1107 yılından itibaren San'a'da ikamet ettikleri için es-San'ânî, bir zaman Kehlân yerleşkesinde yaşamını sürdürdüğü için el-Kehlânî nisbeleri ile de anılmıştır. (ez-Ziriklî, 2002, s. 6/38; es-San'ânî, t.y.b., s. 4; eş-Şevkânî, t.y., s. 2/133).

1.2. Doğumu

es-San'ânî, H. 1099 Cemâzi'l-âhir ayının ortasında cuma gecesi babasının vatanı olan, San'â şehrinin Kuzey batısında bulunan Kehlan'da dünyaya gelmiştir. 1107 senesinde es-San'ânî'nin ailesi Kehlan'dan göç edip, San'â şehrine taşınmış ve oraya yerleşmişler. (Baktır, 1995, s. 11/144; ez-Ziriklî, 2002, s. 6/38; es-San'ânî, t.y.b., s. 5; eş-Şevkânî, t.y., s. 2/134).

1.3. İlim Tahsili

es-San'ânî, ilim açısından köklü bir aileden gelmiştir. Aile fertlerinin çoğu âlim ve şairdi. Dedesi, ilmi derecesi yüksek olan biriydi. Babası ise muhakkik olup, San'â camisinin büyük âlimiydi. es-San'ânî, okuma ve yazmasının ilk adımını Kehlân şehrinde atmıştır. H. 1110 senesinde San'â'da *Kur'an-ı Kerim*'i ezberlemiştir. Daha sonra fıkıh, nahiv, beyan ilimlerini babasının yanında okumuştur. O, birçok ilimde kendisini geliştirmiş, yüksek bir ilmî seviyeye ulaşmıştır. İctihat hususunda meşhur olmuş, taklitten hoşlanmamıştır. Gençliği başta olmak üzere tüm hayatını ilme adanmış, bunun semeresi olarak kendisi de çok büyük âlimler yetiştirmiştir. İlmî olarak yüksek bir mevkide olmasına rağmen, öğrenme ve öğretmeye hiçbir zaman ara vermemiş, kendisini ilme adanmıştır. Kaleme aldığı eserlerini insanlar daha kolay anlasınlar diye şiiirimsi bir biçimde de yazdığı olmuştur. Dolayısıyla onun bir yönü de şair olmasıdır. Fürû, Usûl, Meânî, Beyân, Tefsir, 'Ulûmu'l-Hadis ve diğer ilimlerde mahir bir konuma ulaşmıştır. (Baktır, 1995, s. 144; es-San'ânî, t.y.b., s. 5; eş-Şevkânî, t.y., s. 2/134). es-San'ânî'nin ilmî olarak iyi bir seviyeye ulaşmasında etkili olan bazı hususları şöyle özetleyebiliriz.

Babası ve dedesinin iyi bir âlim ve şair olmaları. Hicaz ve Yemen'in ilim bakımından zengin bir konumda olması. Kendisinin özverili gayreti ve Allah Teâlâ tarafından kendisine verilen ilimle geçen süredeki sabırdır. (eş-Şevkânî, t.y., s. 2/133).

1.4. İlmî Yolculukları

es-San'ânî'nin ilim aşkı sadece Yemen'le sınırlı kalmamıştır. İlim tahsili, hac görevini ifa etmek üzere defalarca Mekke ve Medine'ye yaptığı yolculuklarda da devam etmiştir. 1122, 1132, 1134 ve 1139 yıllarında toplamda dört defa hacca gitmiştir. Her hac yolculuğunda büyük âlimlerle karşılaşmış onlardan ilim tahsil etmeye, onlardan istifade etmeye azami gayret göstermiştir. Bu ilmî yolculuklarında Haremeyn âlimlerinden aldığı dersler içerisinde, en çok önem verdiği ders Hz. Peygamber'in hadisleri olmuştur. (Baktır, 1995, s. 144; es-San'ânî, t.y.b., s. 6; eş-Şevkânî, t.y., s. 2/134).

1.5. Hocaları

es-San'ânî, birçok âlimden ilim tahsil etmiştir. Ufkunu İslam'ın temel esaslarını ihtiva eden eserlere yönlendirmiş ve bu eserlerde münazara yapacak düzeye ulaşmıştır. Kendisinden ilim tahsil ettiği bazı hocalarından icazet almış; bazılarının görüşlerini dayanak olarak almıştır. Bu hocaların bir kısmı şunlardır.

1.5.1. San'â Şehri'nde Ders Aldığı Bazı Hocaları

es-San'ânî'nin, muhtelif yerlerde ders aldığı birçok hocası olmuştur. San'a şehrinde ders aldığı bir kısım hocaları şunlardır. Zeyd b. Muhammed b. Hasan b. Kasım Binu'l-imam el-Kasım el-Hasenî es-Sanânî (öl. 1123/1711), Salah b. Hüseyin el-Ahfeşî es-San'ânî (öl. 1142/1729), Abdullah b. Ali el-Vezîru's-San'ânî (öl. 1147/1734), el-Kadî Ali b. Muhammed el-'Ansî (öl. 1139/1726). (Baktır, 1995, s. 144; eş-Şevkânî, t.y., s. 2/133).

1.5.2. Mekke ve Medine’de Ders Aldığı Bazı Hocaları

es-San’ânî’nin, Mekke ve Medine’de ders aldığı başlıca hocaları şunlardır: H. 1122 yılında birinci haccını yapmak için gerçekleştirmiş olduğu yolculukta Mescid-i Nebevî’nin Hatibi olan Şeyh Abdurrahman b. Ebî’l-ğays’ın yanında *Sahihayn*’ın mukaddimelerini okumasına karşın ondan tam icazet almıştır. Diğer hocası, Ebî Tahir Muhammed b. İbrahim el-Kurdî el-Medenî (öl. 1145/1732)’dir. es-San’ânî, H. 1132 senesinde, ikinci haccını yapmak için yaptığı yolculukta, eş-Şeyh Ebî’l-Hasan Muhammed b. Abdul-Hâdi es-Senedî (öl. 1189/1775)’nin yanında birçok ilim tahsil etmiştir. es-San’ânî, H. 1134 senesinde, üçüncü haccını yapmak üzere yaptığı yolculukta, el-Eşbûlî (öl. 1171/1758), Abdurrahman b. Eslem, bu hocalarından bazılarıdır. Yine Abdillâh b. Salim el-Basarî (öl. 1134/1722), kendisi yaşadığı dönemde Haremeyn’in iki âliminden birisiydi. es-San’ânî, onun yanında Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855)’in *Müsned*’ini, *Sahihi Müslim*’i ve *İhya ‘Ulumu’d-dîn*’nin eserlerini okumuştur. eş-Şeyh el-Mukri el-Hasan b. Hasan Şacûr’un yanında tecvit ilmini almıştır. H. 1139 senesinde 4. haccını yaptıktan sonra birçok Muhakkikle bir araya gelmiş ve onların ilminden istifade etmiştir. Taif’te ikamet ettikten sonra Hicaz yoluyla memleketine geri dönmüştür. Bu dönemde Yemen’in her köşesinde ilim tahsili için çaba göstermiştir. (es-San’ânî, t.y.b., s. 6.) es-San’ânî’nin yaptığı bu ilmî yolculuklar ve âlimlerin yanında aldığı bu dersler, onun ilminde ve şahsiyetinde çok önemli etkiler bırakmıştır. Bu âlimler onun Yemen’de sünneti yaymasına ve dar olan herhangi bir mezhebin sınırlarından kurtulup müçtehit olma seviyesine yükselmesini sağlamışlardır.

1.6. Öğrencileri

es-San’ânî’nin, ilminden birçok insan istifade etmiş, yanında birçok öğrenci yetişmiştir. Bu öğrencilerinden bazıları şunlardır. Abdulkadir b. Ahmed b. Abdulkadir b. el-Kevkebânî (öl. 1207/1792), el-Kadî allâme Ahmed b.

Muhammed Kâtın es-San'ânî (öl. 1199/1785), el-Kadî allâme Ahmed b. Salih b. Ebî'r-Rical (öl. -), Allâme el-Hasan b. İshak el-Mehdî (öl. 1160/1747), Allâme Muhammed b. İshak el-Mehdî Ahmed b. el-Hasan (öl. 1130/1718)'dir. (Baktır, 1995, s. 144; eş-Şevkânî, t.y., s. 2/139).

1.7. Eserleri

es-San'ânî'nin, birçok hocada ders okuması, ilmî rihleler yapması, kendisinin ilme olan sabrı ve yüksek gayreti neticesinde büyük bir alim olmuştur. İlminin meyvesi olarak da farklı ilimlerden birçok eser kaleme almıştır. Kitaplarından bir kısmı şöyledir. *Şerhu'l-câmi'us-sağîr li's-Suyûti, er-Reddu 'alâ men kâle bivehdeti'l-vücûd, Divânu şîrihi, Subulu's-Selâm Şerhu Bulûğu'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm, el-Mesâilü'l-mardiyye fî beyâni ittifâki ehli's-sunneti ve'z-Zeydiyye, İrşâdu'n-nukâd ilâ teysîri'l-ictihad, Tathîru'l-itikat 'an edrâni'l-ilhad. İsbâlu'l-matar âla kasbi's-süker, Tevdîhu'l-efkâr âla tenkîhi'l-enzâr fî 'ulûmi'l-hadis ve'l-âsar, Minhatu'l-gaffâr hâşiyetun âla dav'i'n-nehâr.* (Baktır, 1995, s. 144; ez-Ziriklî, 2002, s. 6/37-38; en-Necdî, 1982, s. 107; el-Kettânî 1982, s. 1/514).

1.8. Hakkında Söylenenler

es-San'ânî'yi tanıyanlar, onun hakkında güzel değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu minvalde bazı âlimler onun hakkındaki görüşleri şöyledir.

el-Hâfız Muhammed b. Muhammed el-Murteda ez-Zebîdî (öl. 1205/1790), es-San'ânî hakkında şunları söylemiştir: "Hadis ilminde büyük biri olduğunu, bu ilimde son sözün onda bittiğini, birçok kişinin ondan istifade ettiğini ifade etmiştir." (el-Kettânî, 1982, s. 1/513).

eş-Şihâb Ahmed b. Abdulkadir (öl. 1203/1789), es-San'ânî hakkında şunları söylemiştir: "Büyük bir müctehiddi. Onun mezhebi yoktu. Belki onun mezhebi hadisti." (el-Kettânî, 1982, s. 1/513).

eş-Şevkânî (öl. 1250/1834) es-San'ânî hakkında şöyle demiştir: “Büyük bir imamdı. Mutlak müçtehitti. Birçok eserin sahibiydi.” (eş-Şevkânî, t.y., s. 2/133).

1.9. Vefatı

es-San'ânî, h. 1182/1768 yılında Şaban ayının üçüncü gününde San'â'da vefat etmiştir. Asrının âlimleri onu hayırla yâd etmiş, vefatından ötürü çok müteessir olmuşlardır. es-San'ânî, arkasında zengin bir ilim-irfan mirası bırakmıştır. (Baktır, 1995, s. 144; ez-Zirikî, 2002, s. 6/38; eş-Şevkânî, t.y., s. 2/133).

2. ES-SAN'ÂNÎ'NİN, *SUBULU'S-SELÂM*'DAKİ ŞERH METODU

Hadis eserlerinden herhangi birini şerh etmedeki temel amaç, bu eserlerde bulunan hadislerin sıhhat durumlarını açığa kavuşturmak, Hz. Peygamber'in kastettiği manaları tespit etmek ve hadislerden çıkarılabilecek hükümleri belirlemektir. *Bulûğu'l-Merâm*'da bulunan hadisleri şerh eden ve şerhine *Subulu's-Selâm Şerhu Bulûğu'l-Merâm* ismini veren es-San'ânî de aynı hedefler doğrultusunda çaba sarf etmiş ve şerhinde bu amaçları gerçekleştirmeye çalışmıştır. Biz de bu çalışmamızda onun şerhindeki metodunu genel hatlarıyla ortaya koyacağız.

2.1. Şerhin Genel Özellikleri

Bu eserin aslı İbn Hacer el-Askalânî'nin (öl. 852/1449) ahkâm hadislerini ihtiva eden *Bulûğu'l-merâm* adlı eserinin şerhidir. Şerefeddin Hüseyin b. Muhammed b. Saîd el-Mağribî (öl. 1119/1707)'nin *el-Bedrü't-tamâm* adlı daha hacimli *Bulûğu'l-merâm* şerhini bazı ilâve ve değişikliklerle ihtisar eden San'ânî, *Bulûğu'l-merâm*'da geçen şahısların kısa biyografilerini vermiş, hadislerdeki garîb kelimeleri açıklamış ve her hadisten çıkarılan hükümleri kısaca belirtmiştir. Bu kitap müellifin en meşhur eseri olup “*Subulu's-selâm* sahibi” diye anılmasını sağlamıştır. (Koçkuzu, 1992, s. 413; el-Kıncevî, 2002, s. 1/678; Serkis,

1928, s. 2/1548; el-Bağdâdî, t.y., s. 4/4; es-San'ânî, t.y.a., s. 1/11; Baktır, 1995, s. 144).

Ahmet Davudođlu eseri *Bulûğu'l-merâm Tercümesi ve Şerhi: Selâmet Yolları* adıyla ve bazı değışikliklerle Türkçe'ye tercüme etmiştir. es-San'ânî ayrıca *Bulûğu'l-merâm*'in muhtevasını "Kitâbü't-Talâk"a kadar 1940 beyit halinde manzum hale getirmiş, vefatı üzerine geri kalan kısmı talebesi Hüseyin b. Abdülkâdir es-San'ânî 630 beyitle tamamlamıştır. (Koçkuzu, 1992, s. 413).

2.2. Yararlandığı Kaynaklar

es-San'ânî, şerhini yaparken birçok konuyla alakalı kaynaktan istifade etmiştir. Bu durum şerhine zenginlik katmıştır. Biz bu kaynaklar içerisinde muhtelif bazı konularla ilgili birkaç tanesini belirtmekle iktifa edeceğiz. Şöyle ki; Lügat ile ilgili Fîrûzâbâdî (öl. 817/1415)'nin *Kâmûs* eserinden yararlanmıştır. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/41). Hadis şerhiyle ilgili olarak Nevevî (öl. 676/1278)'nin, Müslim (öl. 261/875)'in Sahîh eserine yaptığı *Şerh Sahih-i Müslim*'den istifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/44). Hadis usûlü ile ilgili olarak İbn Salah (öl. 643/1246)'in *Mukaddimesi* (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/218). ve İbn Abdilberr (öl. 463/1071)'in *el-İstî'âb* eserlerinden yararlanmıştır. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/19). Hadis eserlerinden Beyhâkî (öl. 458/1066)'nin *es-Sünen* isimli eserini kaynak olarak kullanmıştır. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/80). Tefsir ile ilgili olarak er-Râzî (öl. 311/924)'nin *Mefâtihu'l-ğayb* eserinden istifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/220). Fıkıh olarak yararlandığı kaynak ise, Şafii (öl. 204/820)'nin *el-Ümm* isimli eserinden istifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/342). Görüldüğü üzere es-San'ânî, şerhini kuru bir biçimde kaleme almamış; farklı konularla bağlantılı birçok kaynaktan istifade ederek eserini ortaya koymuştur.

2.3. Muhtevayı Şerh Etmesi

es-San'ânî, şerhinde birçok meseleye açıklık getirmiştir. Bu hususlardan birisi de hadisin muhtevasıyla ilgilidir. Örneğin; **تَوَضَّأُوا مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ وَلَا تَوَضَّأُوا مِنْ لُحُومِ الْعَنَمِ** “Deve eti yediğinizde abdestinizi yenileyin. Koyun eti yediğinizde ise abdestinizi yenilemeyin.” (et-Tâberânî 1994, "7/164", 6713). Başka bir hadiste ise, **عَدَمَ** **أَلْوَضُوءٍ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ** “Ateşin değdiği şeyden abdest bozulmamaktadır.” (et-Tirmizî 1975, "Taharet", 59). es-San'ânî, bu hadisleri şerh ederken bunlarda umum husus olduğunu beyan etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/99).

Hadisin muhtevasını şerh ettiği bir diğer husus ise soru-cevap yöntemidir. Bu tarz yerlerde es-San'ânî, şerhinde ilk önce soruyu sormaktadır. Ardından da kendisi cevap vererek bu hususu vuzuha kavuşturmaktadır. Örneğin; **مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنِعَمَتْ، وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ** “Kim cuma günü abdest alırsa güzel bir şey yapmış olur. Kim de gusül alırsa, gusül (abdestten) daha faziletlidir.” (et-Tâberânî 1994, "7/194", 6818). es-San'ânî, bu hadisi şerh ettiğinde, şu soruyu sormaktadır. Gusül farz olmadığı halde nasıl abdestten daha üstün gösterilmiştir? Ya da abdest farz olduğu halde nasıl gusülden daha düşük gösterilmiştir? es-San'ânî, bu sorulara şu cevabı vermiştir. Gusül, abdestin kendisinden değil; belki de gusül ile beraber olmayan abdestten daha faziletlidir. Başka bir açıdan bakıldığında es-San'ânî, guslün, sade abdestten daha üstün olduğunu; fakat gusülle beraber alınan abdestten daha üstün olmadığını beyan etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/128).

es-San'ânî'nin muhtevayı şerh ettiği bir başka şekil ise, muhteva ile ilgili eleştiri de bulunmasıdır. Daha sonra bu eleştirisine de bir yol bulmaya çalışmasıdır. Bununla ilgili şöyle bir örnek verebiliriz. **سَيِّدُ الْإِسْتِغْفَارِ أَنْ يَقُولَ الْعَبْدُ: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي، وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ لَكَ بِدُنْيِي فَأَعْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ** “İstiğfarların en büyüğü kulun, Allah'ım Sen benim Rabbimsin. Senden başka ilah yoktur. Beni

Sen yarattın. Ben senin kulunum. Kuvvetim yettiğince sözümün ve ahdimin üzerinde duracağım. Yarattığın kötülüklerden sana sığınırım. Bana verdiğin nimetlerini sana itiraf ediyorum. Yaptığım günahları da sana itiraf ediyorum. Beni bağışla. Şüphe yok ki günahları Sen'den gayrı affedecek kimse yoktur." (el-Hâkim 1990, "Tefsir", 3707). es-San'ânî, bu hadiste Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecek bütün günahları bağışlandığı halde neden bu hadiste Allah'tan c.c. bağışlanma dilemiştir. Burada bir işkâl olduğunu vurgulamıştır. Bu eleştirisine şöyle bir çözüm getirmiştir. Hz. Peygamberin böyle yapması, faziletten dolayıdır. Yani fazla tövbe etmek istediği için böyle yaptığını belirtmiştir. Ya da Hz. Peygamber'in böyle yapması, bize öğretmesi, bizim de O'nun a.s. gibi yapmamızı sağlaması için böyle yaptığını ifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/710).

2.4. Raviler Hakkında Bilgi Vermesi

Bir hadis âliminin veya bir hadis şârihinin, hadisi rivayet eden râvîlerin durumlarından habersiz olması veya râvîleri tanımaması, râvîlerin cerh ve tadile tâbi tutarak, kaleme aldıkları eserlerde ravilerle ilgili bilgi vermemeleri düşünülemez. *Subulu's-Selâm* şerhini incelediğimizde bir muhaddis ve şârih olan es-San'ânî'nin, râvîler konusunda bilgiye sahip olduğu, râvîleri tanıdığı ve tanıttığını görmekteyiz. Bu konuyla ilgili şu örneği verebiliriz. es-San'ânî, şerhinde Ebî S'alebete el-Huşenî hakkında şu bilgileri vermektedir: el-Huşenî'deki nisbet ya'sının Hüseyin b. Nemir b. Kudat kabilesine mensup olduğunu; ismi mensub olduğunda Hüseyin'deki Ya'nın hafzedildiğini belirtmiştir. İsminin ise Curhum b. Naşib olduğunu belirtmiştir. Bu sahabinin ismiyle değil de lakabıyla şöhret kazandığını açıklamıştır. Bey'atu'r-rıdvan'da Hz. Peygamber'e biat edenlerden olduğunu, Hz. Peygamber tarafından Hayber günü Hayber ganimetlerinden kendisine pay verildiğini, Hz. Peygamber tarafından, kendi topluluğuna, Müslüman olmaları için gönderildiğini, kavminin İslam'a geçtiğini, kendisinin Şam'a yerleştiğini ve burada h. 75 yılında vefat ettiğini beyan etmiştir. Vefat tarihi ile ilgili olarak farklı tarihlerin verildiğini de zikretmiştir. (es-

San'ânî, t.y.a., s. 1/44.) Başka bir örnekte es-San'ânî, şerhinde Rabî'a b. Mâlik el-Esemî hakkında şu bilgilere yer vermiştir. Onun, suffe ehlinde olduğunu, künyesinin Ebû Firas olduğunu, Hz. Peygamber'in hizmetlisi olduğunu belirtmiştir. Eskiden beri Hz. Peygamber'in sahabesi olduğunu, Hz. Peygamber gerek mukim iken gerekse yolculuğa çıktığında O'nun s.a.v. yanından ayrılmadığını vurgulamış ve H. 63 senesinde vefat ettiğinden söz etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/333.) Görüldüğü üzere es-San'ânî, hadiste geçen bazı raviler hakkında değişik bilgiler vermiştir. Ravinin şöhret durumuna göre hakkındaki bilgileri uzun veya kısa zikretmektedir. Raviler hakkında şerhinde verdiği son malumat, ravinin vefat tarihidir.

2.5. Hadiste Geçen Mübhem Şahsın Kim Olduğunu Beyan Etmesi

es-San'ânî, şerhinde hadislerin içinde ismi açıkça zikredilmeyen mübhem olarak bazı kişilerin ismini zikretmektedir. Bu yöntemle ilgili olarak şu örnek verilebilir. Ramazan ayında bilinçli bir şekilde hanımı ile cinsi münasebette bulunan ve ardından Hz. Peygamber'e durumunu anlatmak için gelip kefaret için ne yapacağını soran adamın ismi hadiste geçmemektedir. es-San'ânî, bu hadisi şerh ederken bu kişinin Seleme veya Selman b. Sahr el-Beyâdî olduğunu ifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/577). Yine hadiste رَجُلٌ olarak geçen kişinin, Ebû Said olduğunu beyan etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/103-104). Bu örneklerde es-San'ânî, hadiste geçen mübhem şahısların isimlerinin ne olduğunu belirtmiştir.

2.6. Garîb Kelimeleri Açıklaması

H. Peygamberin zamanında yaşayan insanlar akıllarına takılan soruları direkt O'ndan s.a.v. sorabiliyorlardı. Hz. Peygamber'den sonra, hele bir de İslamiyet genişleyip farklı kültürden insanlar bu dine girdikten sonra, hadis şerh eserleri Hz. Peygamber'in hadislerinde bulunan ve anlaşılması zor olan garib lafızların anlaşılmasına çok katkı sağlamıştır. Üzerinde çalıştığımız Subulu's-Selâm şerhi de

bu yönden örnekler ihtiva etmektedir. Örneğin; “Gökyüzünün suladığı veya nehir suyu ve kaynak suyu ile sulanan...”(el-Buhârî 2001, "Zekât", 55), hadisindeki **عَرِيًّا** kelimesinin anlamıyla ilgili olarak Hattâbî (öl. 388/988)'den şunları nakletmiştir. ‘Aseriyye, köklerinden su içen anlamına gelir. Neden böyle denildiğinin sebebini ise şöyle açıklamıştır. Çünkü o, suyu buldu. Bu da suyun, yerin yüzeyine yakın olduğundan yere ekinini diker, onun köklerine tekrar su vermeksizin, su oraya ulaşır. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/528). Yine hadis metninde geçen ve garib bir kelime olan **اعْتَبَطَ** hakkında şu izahatı yapmıştır. Birisinin, kıyas olmadan birisini öldürmesi, öldürmeyi zorunlu kılacak bir suçunun olmadan öldürmesi gibi manalara geldiğini söylemiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/355). Görüldüğü üzere her iki örnekte de es-San'ânî, hadis metninde geçen garib kelimelere duyarsız kalmamış; onları açığa kavuşturmuştur.

2.7. Hadisteki Lafızların İ'rabını Zikretmesi

es-San'ânî, hadiste varid olan kelimelerin manasının daha iyi anlaşılması için bazı lafızların i'rabını vermiştir. Örnek verecek olursak Selemete b. Nefî'in sözünde geçen **حَقًّا جئنكم من عند النبي حَقًّا** (el-Buhârî 2001, "Meğâzî", 55). Burada geçen **حَقًّا** kelimesinin mansub olduğunu, mahzuf bir mavsufa sıfat olduğunu, takdirinin ise **حَقًّا** olduğunu beyan etmiştir. Ya da mastar olup zımında aynı anlamı taşıyan bir cümleyi tekid içindir. Sonuç olarak cümle **جئنكم من عند النبي حَقًّا** şeklinde takdir edildiğini belirtmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/370). Yine Hz. Peygamber'in, **كُتِبَ اللهُ الْقِصَاصُ** (el-Buhârî 2001, "Sulh", 8). “Kitâbu'l-lâhi'l-kisâs” Sözündeki **كُتِبَ** ve **الْقِصَاصُ** kelimelerinin meşhur görüşe göre merfu' olduklarını, mübteda ve haber olduklarını belirtmiştir. **كُتِبَ** kelimesinin mansub ve mahzuf bir fiile mastar olmasının da caiz olduğunu belirten es-San'ânî, bu durumda takdirin, **كُتِبَ كُتِبَ كُتِبَ اللهُ** şeklinde olduğunu ifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/349).

2.8. Hadisteki Lafızların Zaptını Vermesi

es-San'ânî, hadislerdeki lafızları şerh ederken, sıklıkla başvurduğu bir yöntem de kelimelerin zaptına dikkat çekmesidir. Meselâ; es-Sa'b b. Cüsame Hz. Peygamber ihramda iken, ona tuttuğu avı verince Hz. Peygamber, **إِنَّا لَمْ نَرِدَّهُ عَلَيْكَ**, el-Buhârî 2001, "Cezâu's-Sayd", 4). "İhramda olmasaydık senden bunu kabul ederdik." es-San'ânî, bu cümlede **رَدَّهُ** kelimesinin zaptıyla ilgili şunları ifade etmiştir. Muhaddislerce dal harfinin fethayla okunduğunu söyler. Arap ehli olan muhakkiklerin ise fethayı inkâr ettiklerini, doğrusunun dalın zammeli olması gerektiği ile ilgili görüşlerini belirtmiştir. Onların sakın bir harften sonra müzekker zamiri gelirse bu harfin harekesinin zamme olması gerektiğine dair bir kaidelerinin olduğundan söz etmiştir. es-San'ânî, bu hususla ilgili olarak Nevevî (öl. 676/1278)'den şu bilgileri aktarmıştır: **رَدَّهُ** vb. kelimelerde yani sonu müzekker zamiri ile biten kelimelerde üç farklı harekeyle okumanın uygun olduğunu aktarmış ve en uygun olanın, zammeli gelmesi olduğunu belirtmiştir. Zayıf olan görüşe göre ise bu tarz kelimelerde kesreli gelmesinin olduğunu ifade etmiştir. Daha da zayıf olan biçim ise fethalı gelmesi olduğunu belirtmiştir. Eğer sonu müennes zamiri ile bitiyorsa tek biçimde okunur ki o da fethalı olduğunu vurgulamıştır. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/622-623). Yine hadis metninde geçen **فَيُرْوِزُ** kelimesinin zaptını şöyle vermiştir. **ف** harfinin meftuh olduğunu, **ي** harfinin sakın olduğunu, **ر** harfinin ötreli olduğunu ve **و** harfinin sakın olduğunu beyan etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/193). Bu örneklerde görüldüğü üzere es-San'ânî, hadiste geçen kelimelerin zaptını vermiş, farklı okuma biçimlerinin muhtelif manalara da geldiğini ortaya koymuştur.

2.9. Hadis İstilahları Hakkında Bilgi Vermesi

Hadis ilimleri Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. Bu ilimlerin amacı hadislerin doğru anlaşılmasıdır. Dolayısıyla hadis metinlerinin anlaşılmasında ve şerh edilmesinde bu ilimlerin rolü

büyüktür. Bu hususla ilgili olarak *Subulu's-selâm* şerhinin yöntemi bağlamında şu örnekler verilmiştir: Örneğin; لا يمس القرآن إلا طاهر (*ed-Dârekutnî*, 2004, "Taharet", 45). Bu hadis ile ilgili olarak İbn Hacer el-Askalânî şunları kaydetmiştir. وهو معلول Bu hadisin ma'lûl olduğunu belirtmiştir. Bu hadisi şerh eden es-San'ânî ise, bir hadis mustalahı olan علة "illet" kelimesi hakkında şunları ifade etmiştir. Bu kelimenin farklı vezinlerini zikrettikten sonra, illetin hadiste derin ve gizli sebeplerden oluştuğunu belirtmiştir. Hadis çeşitleri içerisinde en gizli, en ince kısmın illet olduğunu vurgulamıştır. Allah (c.c.) tarafından kendisine ilimden derin bir rızık verilenlerin, geniş hafıza verilenlerin, hadis ravileri ile ilgili olarak tam bir marifet verilenlerin, sened ve metinler hususunda kendisine sağlam bir meleke verilenlerin dışındaki kimselerin illet ıstılahına vâkîf olamayacağını vurgulanmıştır. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/100-101). es-San'ânî'nin şerhinde, hadis mustalahı hakkında bilgi paylaştığı bir başka bir örnek ise adalet kavramıdır. عدالة "Adalet" in, dinin muhafazası olduğunu, bir kişinin adil olması için, takvalı ve muruet sahibi olması gerektiği gibi; bidat ehlinde de olmaması gerektiğini beyan etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/583). Bu örneklerde es-San'ânî'nin bazı hadis mustalahları hakkında şerhinde bilgi verdiği aşikârdır. Bu durum şerhinin durumunu zenginleştirmesi bakımından önemlidir.

2.10. Mekân İsimlerini Tanıtması

Hadislerin daha iyi anlaşılması için, hadis metinlerinde geçen yer isimlerinin bilinmesi önemlidir. es-San'ânî de şerhinde bu duruma diikat etmiştir. Hadisleri şerh ederken, hadis metninde geçen yer isimleri hakkında bilgi vermiştir. Örneğin; hac ibadetindeki "Mikat" denilen yerler hakkında bilgi paylaşması bu kısımdandır. Örneğin ذى الحليفة "Zî'l-Huleyfe" ile ilgili olarak Mîkat yerleri arasında en uzak olanın burası olduğunu, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ihrama girdiği mescidin burada olduğunu, Hz. Ali'nin kuyusu diye tabir edilen kuyunun da burada olduğunu, bu yer ile Mekke arasında on dinlenme yerinin olduğunu vb. bilgiler zikretmiştir. es-San'ânî, diğer mîkat yerleri hakkında da benzer

bilgiler vermiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/611). Hadis metninde geçen bir mekân hakkında es-San'ânî'nin, bilgi verdiği bir başka örnek şu şekildedir. ذات الرقاع "Zâtu'r-rika" Bu kavramın, Necd bölgesinden bir yerin ismi olduğunu, bu yerde Ğatafan kabilesinin bulunduğunu ve Hz. Peygamber zamanında yapılan bir savaşın da Zâtu'r-rika' ismini aldığını beyan etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/419). Görüldüğü üzere bu örneklerde es-San'ânî, hadiste geçen mekânlar hakkında bilgi vermiştir. Bu şekilde hadis hakkında ekstra bilgi sahibi olmayı sağlamıştır.

2.11. Hadisleri Tahric Etmesi ve Kaynaklarının Müellifi Hakkında Bilgi vermesi

es-San'ânî, bazen hadis ile ilgili hükmü zikretmektedir. Bununla birlikte es-San'ânî, hadisin tahririni yaparken kitabını kaynak olarak gösterdiği âlimlerin ilmî kişilikleri ile ilgili kısa bilgiler vermiş, bazen de bu âlimler hakkında başka âlimlerin görüşlerini de nakletmiştir. Örneğin; Cabir'in (r.a.) rivayet etmiş olduğu hadiste "Hz. Peygamber abdest aldığı suyu dirseklerinin üzerine gelecek şekilde döndürdü." (ed-Dârekutnî 2004, "Taharet", 27). İbn Hacer bu hadisin kaynağı hakkında şunu söylemiştir: Hadis ed-Dârekutnî'de geçer. es-San'ânî de İbn Hacer'in zikrettiği tahrîce katılmakla birlikte, ed-Dârekutnî (öl. 385/995) ile ilgili olarak şu bilgileri de vermiştir. "O, büyük hafız ve benzersiz bir imamdır." ed-Dârekutnî hakkında el-Hâkim (öl. 405/1015)'in sözlerine de yer vermiştir. Şöyle ki; "ed-Dârekutnî, Hıfz, fehm ve vera'da zamanının en iyisi mesabesindeydi. Kıraat ve nahivde imamdı. Allah (c.c.) tarafından onun gibisinin yeryüzünde yaratılmadığına dair şehadet ettiğini" söylemiştir. el-Hâtib (öl. 463/1071)'in de ed-Dârekutnî ile ilgili verdiği bilgileri zikretmiştir. Şöyle ki; "Zamanında onun kadar âlim yoktu. Hadiste, 'ilel ve rical ile ilgili hususlarda bilgiler onda nihayete ulaşırdı. Bununla birlikte dürüst ve güvenilir biri olup itikadı sağlamdı. es-San'ânî, ed-Dârekutnî'nin, Zilkâde ayının beşi, h. 385 yılında vefat ettiğini belirtmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/74). Bu örnekte görüldüğü üzere es-San'ânî, İbn Hacer tarafından zikredilen hadis tahririne katılmış; ed-

Dârekutnî hakkında hem kendisi bazı malumatlar vermiş; hem de başka âlimlerden onun hakkında zikrettiği bilgileri beyan etmiştir.

2.12. Hadisin Söylenmesine Sebep Olan Hadiseleri Beyan Etmesi

es-San'ânî, şerhinde bazen hadisin söylenmeye sebep olan hadiseleri beyan etmiştir. Onun bu yöntemiyle ilgili olarak, şu örneği verebiliriz. Ebî Said el-Hudrî'nin Hz. Peygamber'den merfu' olarak rivayet ettiği hadiste, "Muhakkak ki su temizdir. Onu bir şey kirletmez." (Ahmed b. Hanbel 2001, "3/343", 2566). Bilgisi geçmektedir. es-San'ânî, şerhinde bu hadisin Hz. Peygamber tarafından söylenmesine sebep olan şeyin, Hz. Peygamber'e sorulan şu soru olduğunu belirtmiştir. "Bidâ'a Kuyusuna kadınların özel halleri için kullandıkları bezler, köpek eti ve murdar olmuş hayvanların leşleri atılmaktadır. Bu kuyudan abdest alabilir miyiz?" (Ahmed b. Hanbel, "17/358", 11257). Hz. Peygamber bu soruya yukarıdaki belirtilen cevabı vermiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/21). es-San'ânî'nin, şerhinde hadisin söylenmesine sebep olan hadiseyi belirttiği bir diğer örnek şu şekildedir. "Bir adam Hz. Peygamberin zamanında, Buvâne denilen yerin zirvesinde bir deve kesmeyi adadı."(Ebî Dâvud, t.y., "İman", 27). es-San'ânî, hadiste geçen adamın, bu nezrini neden yaptığına dair olan sebebinin, "Eğer bana bir erkek çocuk olursa,"(Ebî Dâvud, t.y., "İman", 27). İfadesi olduğunu beyan etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/562). Bu örneklerde görüldüğü üzere es-San'ânî, hadisin söylenmesine sebep olan hadiseleri beyan etmiştir.

2.13. Zikredilen Hadisin, Ziyade Rivayetini Belirtmesi

es-San'ânî, şerhinde bazen hadisin ziyadeli olarak rivayet edilen diğer tarikini belirtmektedir. Bu şekilde hadisin daha zengin ve daha geniş bir halde olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin; Büreyde (öl. 61/680)'nin babasından rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber'in "Kim meyveleri toplama zamanında üzümü depolayıp, ta ki içki yapmak için birisine satarsa kesinlikle kendisini açıkça ateşe sürüklemiş olur" demiştir. (et-Tâberânî, t.y., "5/294", 5356). Görüldüğü üzere burada,

üzümü sadece içki yapacak kişiye satılmaması hususunda verilen bir uyarı mevcuttur. Bunun dışında hadiste, toplanmış üzümü içki yapmayacak birisine dini, dili, ırkı ne olursa olsun kendisine üzüm satılamaz şeklinde herhangi bir ikaz yoktur. es-San'ânî, bu hadise ziyade olarak rivayet edilen başka bir rivayeti zikretmiş ve bu hadisin daha zengin bir anlam kazandığını beyan etmiştir. Şöyle ki; "...Ta ki o üzümleri Yahudi'ye veya Nasrani'ye veya içki yapacağını bildiği kişiye satarsa kesinlikle kendisini açıkça ateşe sürüklemiş olur." (el-Beyhakî 2003.b., "7/423", 5230). Burada es-San'ânî, şerhinde zikrettiği ikinci rivayet, birinci rivayete göre ziyadeli. Daha geniş anlamı kapsamıştır. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/39). Başka bir örnek şöyledir. "Farz olan her namazın arakasında kim Ayetel-Kürsi okursa, onunla Cennet arasında sadece ölüm kalır." (et-Tâberânî 1948, "2/9", 824). es-San'ânî, bu hadisi şerh ederken bu hadisin ziyadeli bir rivayetinin olduğunu, o rivayetinde de "Kim ki yatağına uzandığında Ayete'l-Kürsi'yi okuduğunda Allah Teâla onun, komşusunun ve civarındaki diğer evlerin emniyette olmasını sağlar." (el-Beyhakî, 2003.b., "4/56", 2174; es-San'ânî, t.y.a., s. 1/297-298). Burada da diğer örnekte olduğu üzere es-San'ânî, şerhinde zikrettiği ikinci rivayet, birinci rivayete göre ziyadeli. Daha geniş anlamı kapsadığını ortaya koymuştur.

2.14. Aralarında Zahiren İhtilaf Olduğu Görünen İki Hadisin Arasını, Bulması

Hadisler şerh edilirken, iki hadis arasında zıtlık görüldüğünde bunun için çözüm yolları aranmıştır. es-San'ânî de bu tarz durumlarda çözüm bulmaya çalışan şarihlerden olmuştur. Kendisi mümkün mertebe ihtilafli hadisler arasında cem' yolunu izlemiştir. Cem' yönteminin sonucunda, hadisler arasında gerçek manada herhangi bir problemin olmadığını, görünen ihtilafın dış görünüş itibariyle olduğunu, ortaya koymuştur.

Bu yöntemine dair şu örnek verilebilir. Abdullah b. Ömer'in rivayet ettiği hadiste, "Abdullah b. Ubeyy vefat ettiğinde oğlu Hz. Peygamber'e gelip Ya

Resulellah! Babama kefen yapmam için, bana gömleğinizi verir misiniz? Diye bir talepte bulundu. Hz. Peygamber ona gömleğini verdi.” (el-Buhârî 2001, "Cenâiz", 22). es-San'ânî, bu rivayetin zahirine bakıldığında oğlu, babasının vefatından sonra; fakat kabre defnedilmeden önce Hz. Peygamber'den gömleğini istediğinin anlaşıldığını söylemiştir. Cabir'den rivayet edilen ve Buhari'de geçen hadiste ise, "O, (s.a.v.) Abdullah b. Ubeyy'in defninden sonra oğlunun yanına geldi. Babasını, kabirden çıkarttırıp tükürüklü bir nefesle ona üfledi ve gömleğini ona giydirdi." (el-Buhârî 2001, "Cenâiz", 22). Bu rivayette ise Hz. Peygamber gömleğini, Abdullah b. Ubeyy'in oğluna, babasına giydirmesi için, babasının defninden sonra verdiği anlaşılmıştır. Sonuç olarak her iki rivayet arasında mevcut olan ihtilafı gidermek için çözüm yolları arayan es-San'ânî bu durumu şöyle yorumlamıştır: Hz. Peygamber Abdullah b. Ubeyy'in oğluna babasına kefen yapması için iki gömlek vermiştir. İlki babasının vefatından önce vermiştir. İkincisi de babasının vefatından sonra verdiğini belirtmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/474). Görüldüğü üzere es-San'ânî, iki rivayet arasında oluşan zahiri ihtilafı, cem' etme yönüyle bertaraf etmiştir.

Zahiren ihtilaf olup, es-San'ânî tarafından bu ihtilafın giderildiği bir başka örnek şu şekildedir. Hz. Enes'in rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurmuştur. "Hz. Peygamber'in bir kızı defnedilirken, Hz. Peygamber'in ağladığını gördüm." (el-Buhârî 2001, "Cenâiz", 32). es-San'ânî bu hadise bakarak, ölünün arkasında ağlamanın caiz olduğunun anlaşıldığını belirtmiştir. Başka bir rivayette ise şöyle denilmiştir. "Birisi vefat ettiğinde kimse arkasında ağlamasın." (el-Beyhakî 2003.b., "12/288", 9414). es-San'ânî, her iki rivayete bakarak aralarındaki zahiri ihtilafı cem' yoluyla şu şekilde çözmüştür. Ölünün arkasında bağırıp çağırarak ağlamanın caiz olmadığını; fakat sabırlı ve metanetli bir şekilde ağlamanın caiz olduğunu beyan etmiştir. Ya da bu ağlama yasağının, kadınlara özel bir durum olduğunu, çünkü (bazı) kadınların yüksek sesle ağladıklarını, bu durumun da dinde yerinin olmadığını zikretmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/506). Mezkûr

örneklerde görüldüğü üzere, aralarında zahiren ihtilafın olduğu iki hadis, es-San'ânî tarafından cem' yoluyla araları bulunmuş; gerçek manada bu iki hadiste ihtilafın olmadığı beyan edilmiştir.

2.15. Hadis İle İlgili Farklı Fıkhî Görüşleri Belirtmesi

es-San'ânî, şerhinde büyük zatların ilminden her konuda istifade ettiği gibi fıkıh konularıyla alakalı ihtilafları belirtme hususunda da başka alimlerin görüşlerine şerhinde yer vermiştir. Bu yöntemine dair şu örneği verebiliriz. İbn Ömer'in naklettiği hadiste "Ben, Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in, cenazenin önünde yürüdüklerini gördüm." (Ebû Dâvud et-Tayâlisî 1999, "3/358", 1926). es-San'ânî, bu hadiste fıkıh ulemasının ihtilaflı görüşlerine değinmiş, toplamda beş farklı görüş zikretmiştir. Bu görüşler şu şekildedir: Birinci görüşte, cenazenin önünde yürümenin en faziletli görüş olduğunu beyan etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) ve Hulefa-i Raşidîn'in böyle yaptıklarını ifade etmiştir. Cumhûru'l-Ulema ve İmam Şafii'nin de bu görüşte olduklarını belirtmiştir. İkinci görüşte, Hanefi ve Hâdevîyye'ye ait olduğunu beyan etmiş ve onlara göre cenazenin arkasında yürümenin daha faziletli olduğunu belirtmiştir. Çünkü İbn Tavus'un, babasından rivayet ettiği bir hadiste, bu görüşün desteklendiğini beyan etmiştir. Şöyle ki "Hz. Peygamber, vefat edene kadar her zaman cenazenin arkasında yürümüştür." (Abdurrezzâk el-Yemânî 1403, "Cenâiz", 29). Yine Said b. Mansur'un Hz. Ali'den hasen bir isnadla rivayet ettiği hadiste de bu ikinci görüşün desteklendiğini beyan etmiştir. Şöyle ki; "Cenazenin arakasında yürümek, önünde yürümeye nazaran daha faziletlidir. Cemaatle eda edilen namazın ferdi kılınan namaza göre daha sevaplı olduğu gibi." (et-Tahâvî, 1994, "Cenâiz", 2). Üçüncü görüşte, cenazenin önünde, arkasında, yanında, sağında, solunda yürünebildiğini ifade etmiştir. Burada yürüyenler için belirli bir mevkinin belirtilmemesinin hikmeti cenazeye katılanlar için kolay olan neyse onun tercih edilmesi olduğunu belirtmiştir. Dördüncü görüşün es-Sevrî'ye ait

olduğunu belirtmiştir. Bu görüşe göre, yaya olan kişilerin istediği noktada cenaze ile yürüyebildiği; binici olanların ise cenazenin arkasında yürümeleri gerektiği görüşüdür. İbn Hibban ve Hâkim'in, bu görüşü, Muğîre'nin: "Binici cenazenin arkasında yürür. Yürüyen dilediği yerde yürür." Ebû Dâvud et-Tayâlisî 1999, "3/77", 736). Hadisine dayandırdıklarını beyan etmiştir. Beşinci görüşün Nahha'î'ye ait olduğunu belirtmiştir. Bu görüşe göre eğer cenazeye hanımlar da katılmışlarsa cenazenin önünde yürünür. Hanımlar katılmamışsa cenazenin arkasında yürünür şeklinde olduğunu ifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/493). Burada görüldüğü üzere es-San'ânî, hadisi şerh ederken, hadisten çıkarılan farklı fikhî görüşleri ortaya koymuştur.

2.16. Hadisleri Şerh Ederken Ayetlerden Destek Alması

Hadislerin daha iyi anlaşılması için, hadis şarihleri ayetler başta olmak üzere birçok şeyden yararlanmıştır. es-San'ânî de şerhinde bazen zikrettiği manayı desteklemek için ayetlerden istifade ettiğini görmekteyiz. Örneğin; "Ben hayızda bulunan ve cünub olan kişilerin mescide girmelerini helal görmem." (Ebî Dâvud t.y., "Taharet", 232; İbn. Hüzeyme 2003, "2/284", 1327). Bu hadisi şerh es-San'ânî, bu iki kişinin mescide girmelerinde değil de mescidin içinden geçmelerinde sakıncanın olmadığını belirtmiştir. es-San'ânî, bu görüşünü bir ayetle desteklemiştir. Şöyle ki; "Yolcu olanlar müstesna." (Nisâ Sûresi 43. Ayet.) es-San'ânî, görüldüğü gibi hadise verdiği manayı desteklemek için ayetten takviye almıştır. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/135). Başka bir örnek vermek istersek; "Arapların bir kısmı birbiriyle denktir, bir kısım mevâlî de diğer bir kısım mevaliyle denktir." (el-Beyhakî 2003.a., "7/217", 13769). Bu hadisi şerh eden es-San'ânî, denkliğin din ile alakalı bir durum olduğunu belirtmiş ve kendi görüşünü desteklemek için şu ayetten destek almıştır. "Allah katında sizin en hayırlınız takvalı olanınızdır." (Hucurât Sûresi, 13. ayet; es-San'ânî, t.y.a., s. 2/188-189). Bu örnekte de görüldüğü üzere es-San'ânî, hadisin şerhinde zikrettiği manayı

desteklemek için yani erkek ve kadın arasındaki denkliğin din olduğu, takva olduğu görüşünü takviye etmek için ayetten destek almıştır.

2.17. Hadisleri Şerh Ederken Başka Hadislerden Destek Alması.

es-San'ânî, şerhinde hadisler verdiği manayı desteklemek için ayetlerden olduğu gibi, bazen başka hadislerden de istifade etmiştir. Örneğin; "Bir kişiye bir emanet verildiğinde, o kişiye sorumluluk yoktur." (İbn Mâce, t.y., "Sadakât", 6). Bu hadiste din kardeşinin emanetini alan kişinin, emaneti veren din kardeşine yardım ettiği vurgulanmıştır. es-San'ânî, bu hadisi şerh ederken, verdiği manayı desteklemek için şu hadisten takviye almıştır: "Kul, (din) kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah c.c. da kulunun yardımcısıdır." (Müslim, t.y., "Zikir", 11; el-Bezzâr 2009, "16/74", 9128). Buradaki örnekte es-San'ânî, birinci hadisin şerhini takviye etmek için, ikinci hadisten destek almıştır. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/158). Başka bir hadiste "Ses gelmeden veya koku duyulmadan abdest bozulmaz." (İbn Ebî Şeybe, 1988, "Salati't-Tatavvu", 8007). Şeklindeki hadisi şerh eden es-San'ânî, verdiği manayı takviye etmek için şu hadisten destek almıştır. "Ses veya kokunun dışında abdest yoktur." (et-Tirmizî 1975, "Taharet", 74; Ebû Dâvud et-Tayâlisî 1999, "4/171", 2544). Burada da görüldüğü üzere es-San'ânî, hadisi şerh ederken zikrettiği manayı takviye etmek için, başka bir hadisten de destek almıştır. Bu şekilde hadise verdiği manayı daha da anlaşılır duruma getirmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/104).

2.18. Hadisi Şerh Ederken Şiirden Yararlanması

es-San'ânî, şerhinde yararlandığı bir diğer husus ise şiirlerdir. Bu yöntemiyle hadise verdiği anlamı daha da belirgin hale getirmeyi hedeflemektedir. Örneğin القراء kelimesinin, الطهر yani temizlik anlamına da geldiğini ifade etmiştir. es-San'ânî'nin hadiste geçen ve temizlik manasına gelen القراء kelimesinin manasını desteklemek için delil olarak şu şiiri zikretmiştir. "وموروثة عزًا" وفي الحي رفعة ~ لما ضاع فيها من قروء نساككا (el'Aşa, 1424, s. 129). "Arkanda izzet,

mekânında yücelik bırakıyorsun ~ Hanımların temiz oldukları halde (savaşı tercih edip) onları boş veriyorsun.” es-San'ânî, hadisteki **القرء** kelimesinin temizlik manasına geldiğini belirtmiş; verdiği anlamı şerhinde zikrettiği bu şiirle desteklemiştir. Dolayısıyla şerhini bu vesileyle dah da çeşitli bir kıvama getirmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/229).

وَاسْتَبْقُوا شَرِّهُمْ (Ebî Dâvud, t.y., "Cihad", 2670). es-San'ânî, hadis metninde geçen bu kelimeye gençliğin başlangıcındaki zaman olarak mana vermiştir. Verdiği manayı desteklemek için şiirden destek almıştır. **مَا ... مَا إِنَّ شَرَّ الشَّبَابِ وَالشَّعْرِ الْأَسْوَدِ ... مَا** Bu şiirde de geçen **شَرَّ** kelimesinin, hadisteki kelimeyle aynı anlamı taşıdığını, yani gençliğin başındaki zamana denildiğini belirtmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/472/473). Görüldüğü üzere es-San'ânî, şerhini şiirle de desteklemiştir.

2.19. Kitapları Şerh Etmesi

Burada es-San'ânî, kitab başlıklarını şerh ederken hangi usulü takip ettiği üzerinde durulacaktır. es-San'ânî, Şerhini yazarken, *Buluğ'ül-Merâm*'daki konu başlığı silsilesini takip etmiş ve kitapları şerh etmiştir. Örneğin; **كِتَابُ الطَّهَارَةِ** (Kitabu't-tahareti) es-San'ânî, bu iki kelimenin mastar olduklarını, izafe yoluyla fıkın bu ismine has bir anlama büründüklerini ifade etmiştir. Esere “Kitabu't-tahareti” ile başlanmasının sebeplerini ise şöyle açıklamıştır: Geçmişteki âlimlerin uygulamalarına mutabık olmak. Namazın en önemli ibadet olması. Taharetsiz bir namazın geçersiz olması. Temizleyici olması bakımından suyun topraktan önce gelmesi. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/18). Görüldüğü üzere es-San'ânî, şerhinde kitap başlığını görmezden gelmemiş ve bununla ilgili malumat vermiştir.

Kitabı şerh etmesiyle ilgili bir diğer bir örnek ise, **كِتَابُ الْحُدُودِ** (Kitâbu'l-hudûdi)'dir. es-San'ânî, bu kitap başlığı hakkında şunları belirtmiştir. Hududun,

hadd kelimesinin çoğulu olduğunu beyan etmiştir. Hadd'in aslının, iki şey arasına engel koyma olduğunu; karışmalarının engellenmesi anlamına geldiğini beyan etmiştir. Bir daha aynı hataya dönmeyi engellediği için de cezalara da Hadd isminin verildiğini ifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/405). Bu örneklerde görüldüğü üzere es-San'ânî, şerhinde sadece hadisleri değil aynı zamanda kitap başlıklarını da şerh etmiştir.

2.20. Bâbları Şerh Etmesi

es-San'ânî, şerhinde kitapları şerh ettiği gibi bâbları da şerh etmiştir. Örneğin; **بَابُ الْعَقِيْقَةِ** (Bâbu'l'akîkati) bâbıyla ilgili olarak es-San'ânî, şunları belirtmiştir. Akikânın, doğan çocuk için kesilen hayvan olduğunu beyan etmiştir. **عَقَّى** kelimesinin aslının, kesmek ve parçalamak gibi anlamlara geldiğini ifade etmiştir. Yine kesilen hayvana da **عَقَّى** tabirinin kullanıldığını beyan etmiştir. Çünkü bu hayvanın da boğazının kesildiğini beyan etmiştir. Çocuk, annesinin karnından doğarken, başının üzerinde bulunan saçlara da **عَقِيْقَةٌ** denildiğini beyan etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/539).

Bâbları şerh etmesiyle ilgili bir diğer örnek şöyledir. **بَابُ الْوَقْفِ** (Bâbu'l-vakfi) es-San'ânî, bu bâb başlığı hakkında ise şunları ifade etmiştir. **وَقَّفَ** kelimesinin sözlükte hapsetmek manasına geldiğini belirtmiştir. Vakfın şer'î anlamının ise, malın aslının kalmasıyla birlikte, helal bir yerde bekletilerek/vakfedilerek bu maldan istifade edilmesi olduğunu belirtmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/126). Bu örneklerde de görüldüğü üzere es-San'ânî, hadislere başlık olan bâblar hakkında malumat vermiş, bu vesileyle okuyucunun hadislere geçmeden önce giriş mahiyetinde olan bâblar hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamıştır.

2.21. Sahabe, Tabiîn ve Âlimlerin Görüşlerinden Nakilde Bulunması

es-San'ânî, şerhinde sahabe, tabiîn ve alimlerin görüşlerinden nakilde bulunmuştur. Örneğin; Taharet yapılırken yönünün kibleye çevrilme

meselesinde sahabe olan İbn Ömer (öl. 73/693)'in şu görüşünü nakletmiştir. "Kibleye dönüp taharetin yapılmasının engellenmesinin çölde olan bir durum olduğunu belirtmiştir. Tahareti yapanla kible arasında herhangi bir örtü varsa kibleye yönünü dönerek taharetini yapmasında herhangi bir sorun olmadığını beyan etmiştir." (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/113).

Bayram namazında okunan hutbenin, bayram namazından önce mi sonra mı olduğuyla ilgili olarak es-San'ânî, tabîilerden olan Hasan-ı Basrî'nin şu görüşünü nakletmiştir. "Bayram namazından önce hutbeyi ilk okuyan kişi Hz. Osman (öl. 35/656)'dir." (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/430).

es-San'ânî, gıybet konusuyla ilgili olarak muhaddis âlimlerden olan Zerkeşî (öl. 794/1392)'nin şu görüşünü nakletmiştir. Şöyle ki "Ölü hayvan etinin yenmesinin büyük sayılması; gıybetin ise böyle sayılmaması ne acayip bir durumdur. Hâlbuki Allah c.c. gıybeti, Âdemoğlu'nun ölü halde etinin yenmesi gibi görmüştür." (es-San'ânî, t.y.a., s. 2/670). Zikredilen örneklerde görüldüğü üzere es-San'ânî, şerhinde sahabe, tabîin ve âlimlerin görüşlerini nakletmiş ve hadislere verdiği manayı desteklemiştir.

2.22. Hadisin Derecesini Belirtmesi

es-San'ânî, hadisleri şerh ederken, hadisler hakkında hüküm vermiş ve hadisin derecesini belirtmiştir. Örneğin; "جَرِيرِ الْبَجَلِيِّ"، فَإِنَّهُ لَمَّا رَوَى أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَمْسُحُ عَلَى حُفْنِيهِ قِيلَ لَهُ: هَلْ كَانَ ذَلِكَ قَبْلَ الْمَائِدَةِ أَوْ بَعْدَهَا؟ قَالَ: وَهَلْ أَسْلَمْتُ؟ إِلَّا بَعْدَ الْمَائِدَةِ؟ Cerîru'l-Becelî bu hadisi Hz. Peygamber'den rivayet ettiğinde, Hz. Peygamber'in mestler üzerine mesh ettiğini gördüğünü ifade edince; kendisine bu durumun Maide Sûresi'nin nüzulundan önce mi sonra mı olduğu sorulmuştur. Bunun üzerine Cerîr, kendisinin Maide'den sonra müslüman olduğunu söylemiştir." (et-Tirmizî 1975, "Taharet", 94). es-San'ânî, şerhinde bu

hadisle ilgili hüküm vermiş ve bu hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/82).

اللَّهُمَّ سَلِّطْ عَلَيْهِ كَلْبًا مِنْ كِلَابِكَ، فَقَتَلَهُ الْأَسَدُ “Allah’ım onun üzerine senin köpeklerinden birini musallat et. Şeklinde dua ettikten sonra aslan onu yedi.” (el-Beyhakî 2003.a., "5/346", 10052). es-San'ânî, şerhinde bu hadisle ilgili hüküm vermiş ve bu hadisin hasen olduğunu ifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/625).

لَا يُؤْمَنُ أَحَدُكُمْ بَعْدِي قَاعِدًا قَوْمًا قِيَامًا “Benden sonra sizden biriniz oturarak, ayakta olan bir topluluğa imamlık yapmasın.” (ed-Dârekutnî 2004, "Salat", 65). es-San'ânî, şerhinde bu hadisle ilgili hüküm vermiş ve bu hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir. (es-San'ânî, t.y.a., s. 1/365). Görüldüğü üzere es-San'ânî, şerhinde hadisler ile ilgili birçok hüküm beyan etmiştir.

Genel olarak es-San'ânînin, şerhindeki metotla ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmak istersek şunları söyleyebiliriz. es-San'ânî, şerhinde kelimeleri açıklamaya önem vermiş; bu tür açıklamalara çokça yer vermiştir. Bu hususta dil âlimlerinden de iktibaslar yapmıştır. Bununla hadisin daha iyi anlaşılmasını hedeflemiştir. Yine bu amaçla muhtevaya da ehemmiyet vermiştir. Hadis rivayetleri içerisinde zahiren bir ihtilaf tespit ettiğinde bunu cem’ yoluyla çözmüştür.

Hadislerin izahında Hattâbî (öl. 388/998), İbn Battâl (öl. 449/1057), İbn Salah (öl. 643/1245), Nevevî (öl. 676/1277), Zehebî (öl. 748/1348), Zerkeşî (öl. 794/1392) ve İbn Hacer (öl. 852/1448) gibi âlimlerin görüşlerinden birçok farklı konuda istifade etmiştir.

Hadislerle ilgili açıklama yaparken ayetlerden, hadislerden, şiirlerden istifade ettiği gibi; hadislerde bulunan ve açıklamaya muhtaç bazı durumları sahabe,

tabiîn ve birçok dalda mahir olan âlimlerin görüşlerine yer vererek de izah etmiştir.

es-San'ânî, hadislerin şerhine başlamadan önce kitapları ve bâbları izah etmeyi ihmal etmemiştir. Kitap ve bâbları şerh ederken, şerhinde farklı ilim dallarıyla ilgili bazı bilgileri de vererek şerhine zenginlik katmıştır.

SONUÇ

İslam dininin temel kaynağının ilki Kur'ân-ı Kerîm; ikincisi ise Hz. Peygamber'in sünnetidir. Kur'ân-ı Kerim hakkında pek çok tefsir yazıldığı gibi, Hz. Peygamber'in hadislerini şerh eden birçok eser de kaleme alınmıştır. Hadislerin şerh edilme meselesi, insanların hadisleri anlamaları için zarurî bir ihtiyaç ve talebin bir sonucu olarak doğmuş ve gelişmiştir.

Hz. Peygamber'den sonraki dönemlerde hadisleri şerh etmeye her zaman gerek duyulmuştur. Çünkü Hz. Peygamber'den rivayet yoluyla gelen hadislere bazı itirazlar ve eleştiriler yapılmış ve halen yapılmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'den gelen hadis rivayetlerinin anlaşılması için her dönem hadislerin şerh edilmesine ve amaçlarının açığa kavuşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadislerinin anlaşılması için ilk başvurulacak kaynaklar hadis şerh eserleridir.

es-San'ânî, hadisleri şerh ederken ilmî birikimini konuşturmuş, hadisleri birçok açıdan şerh etmiştir. Özellikle hadislerin muhtevasını şerh etmeye önem vermiştir. Şerhinde muğlak olan ifadeleri şerh etmiş ve okuyucuyu, hadiste hedeflenen manalara ulaştırmaya çalışmıştır. Hadislerde geçen garib sözcükleri açıklamıştır. Hadislerdeki cümleleri nahiv ve sarf açısından incelemiştir.

es-San'ânî, Kelimeleri açıklamaya önem vermiş; bu tür açıklamalara sıkça yer vermiştir. Öncelikle farklı anlamlara gelebilecek kelimeler üzerinde durmuş, pek çok dil âliminden nakilde bulunmuştur. Kelimelere mana verirken *Kâmus* gibi eserlerden istifade etmiş, Arap dili ve belagati konularında titiz davranmaya çalışmıştır.

es-San'ânî, hadislerin muhtevalarına büyük değer vermiştir. Muhtevanın izahı, lafızların anlaşılmasından sonra yapılan açıklamalardır. Hadislerin sadece lafzî anlamını bilmek muhtevayı anlamaya kâfi değildir. Çünkü hadislerin bir bölümü mensûh, bir bölümü mutlak, bir bölümü müphem olarak varit olmuştur. Bu çeşit hadisleri anlamak için, Kur'ân ve sünnet gibi deliller başta olmak üzere birçok malumata da sahip olmak gerekir.

es-San'ânî, hadisleri şerh ederken başka ayetlerden, hadislerden ve şiiirlerden destek alma yoluna gitmiştir. Yine her ne kadar daha çok metinle alâkalı açıklamalar yapmış olsa da özellikle kitap ve bâb başlıklarının izahı gibi konularda da büyük gayret sarf etmiştir.

es-San'ânî'nin, hadislerin şerhinde yaptığı fikhî değerlendirmeler şerhine ayrı bir boyut kazandırmıştır. Neticede es-San'ânî, şerhinde tek düze bir sistemi takip etmemiş, şerhini zengin bir metotla kaleme almıştır. Bu şerhin metodunun daha geniş yelpazede, başka akademik çalışmalarda ele alınmasının isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalenin araştırılmasında ve elde edilen sonuçlarda, herhangi bir menfaat anlaşmazlığı bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri

Bu makalenin araştırılmasında, yazarlığında ve / veya neşri için herhangi bir parasal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı

Bu araştırma için etik heyet kararına ihtiyaç bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- el-Yemânî, A. (1403). *el-Musannef*, Beyrut: el-Meclisü'l-ilmî.
- Koçkuzu, Ali Osman. (1992). “*Bulûğî'l-merâm*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 6:412-413. İstanbul: TDV yayınları.
- Hanbel, A. (2001). *Müsned Ahmed b. Hanbel*, Beyrut/Lübnan: Müessesetü'risâle.
- es-San'ânî, M. (t.y.a.) *Subulu's-selâm şerhu bulûğû'l-merâm*, Riyad: Dâru'l-hadîs.
- es-San'ânî, M. (t.y.b.) *el-İşâât fî Beyâni men Nuhiye ân Firakihi mine'l-Cemâ'eti*, el-Medinetü'l-Munevvere: Mektebetü'l-ilim ve'l-hikem.
- Baktır, Mustafa. (1995). “*el-Emîr es-San'ânî*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11:144-45. İstanbul: TDV yayınları.
- el-Beyhakî, A. (2003.a.). *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut/Lübnan: Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye.
- el-Bağdâdî, İ. (t.y.). *İdâhu'l-meknûn*, Beyrut/Lübnan: Dâru İhyâit-turâsi'l-Arabi.
- el-Beyhakî, A. (2003.b.). *Şu'abi'l-imân*, Riyâd: Mektebetu'r-ruşd.
- el-Bezzâr, A. (2009). *Musnedu'l-bezzâr-el-bahru'z-zehhâr*, Medinetu'l-Munevvere: Mektebetu'l-'Ulûm ve'l-Hikem.
- el-Buhârî, M. (2001). *el-Câmiu's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Rasûlillâhi sallallahu aleyhi ve sellem ve sünenihi ve eyyâmihî*, Lübnan: Dâru tûku'n-necât.
- ed-Dârekutnî, A. (2004). *Sünen ed-Dârekutnî*, Beyrut/Lübnan: Müessesetü'risale.
- Ebî Dâvud, S. (t.y.). *Sünen Ebî Dâvud*, Beyrut: el-Mektebetü'l-'asriyye.

- Ebû Dâvud, S. (1999). *Musnedu ebî Dâvud*, Mısır: Dâru hicr.
- el'Aşa, M. (1424). *Divanul'Aşâ'l-kebîr*,. Lübnan/Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye.
- el-Hâkim, M. (1990). *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye.
- İbn Ebî Şeybe, A. (1988). *Musannefu ibn ebî şeybe-el-Kitâbu'l-musannef fîl-ehâdîsi ve'l-âsâr*, Riyâd: el-Mektebetü'r-rüşd.
- İbn Hüzeyme, M. (2003). *Sahîh İbn Huzeyme*, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî.
- İbn Mâce, M. (t.y.) *Sünen İbn Mâce*, Beyrut: Dâru ihyâi'l-kutubi'l-arabî.
- el-Kettânî, A. (1982). *Fehresu'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemu'l-me'âcimi ve'l-meşyehât ve'l-muselselât*, Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-islâmî.
- el-Kıncevî, M. (2002). *Ebcedü'l-'ulûm*, Beyrut/Lübnan: Dâru İbn Hazm.
- Müslim, E. (t.y.) *el-Musnedu's-Sahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-'adli 'ani'l-'adli ilâ Rasulillahi sallallahu aleyhi ve sellem*, Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-Arabî.
- en-Necdî, O. (1982). *'İnvânu'l-mecd fî târîhi Necd*. Riyad: Dâru'l-melik Abdulaziz.
- Serkîs, Y. (1928). *Mu'cemu'l-matbûâtî'l-Arabiyye ve'l-Muarraba*, Mısır: Matbûât Serkîs.
- eş-Şevkânî, M. (t.y.) *el-Bedru't-talî bi mehâsini men ba'de karnî's-sabî'*, Beyrut: Dâru'l-marife.
- et-Tâberânî, S. (1948). *Musnedu's-şâmiyîn*, Beyrut: Muessesetu'r-risale.
- et-Tâberânî, S. (1994). *el-Mu'cemu'l-kebîr*, Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye.
- et-Tâberânî, S. (t.y.) *el-Mu'cemu'l-evsat*, Kahire/Mısır: Dâru'l-hameyn.
- et-Tahâvî, A. (1994). *Şerhu ma'âni'l-âsâr*, Medinetu'l-munevvere: 'Alemu'l-kutub.
- et-Tirmizî, M. (1975). *Sünenü't-Tirmizî*, Mısır: Şirketu mektebetu ve matbaatu mustafa el-bâbî el-hâlebî.
- ez-Zirikî, H. (2002). *el-A'lâm*, Beyrut: Dâru'l-'ilim li'l-melâyînî.

EXTENDED ABSTRACT

It is important to study the biographies and scientific personalities of scholars, to know the understanding of the period in which they lived and the stages of the sciences. The study of these personalities, who form the foundations of Islamic culture, and the presentation of their works are important in terms of showing the richness of this culture.

When we look at the historical course of the problem of correct understanding and interpretation of hadiths, it is seen that the issue dates back to the period of the Prophet Muhammad. The Prophet made the necessary explanations on the issues where the hadiths were not understood by the companions and explanations were requested from him, and a possible misunderstanding was prevented. It is possible to see traces of efforts to understand the hadiths in each of the sahaba, tabi and teba-i tabi periods, just as the Prophet did in the following periods. In order to understand the hadiths of the Prophet Muhammad, the work of el-Emir es-Sanani, who lived in the 12th century, is an important source in this regard. The subject of the research is to examine the life of es-Sen'ani and his work titled Subulu's-Selam fi şerhi Bulûğî'l-Meram and the method he used in this work. This commentary work of al-Sen'ani has been accepted as a valuable work written in the science of hadith. es-San'ani (d. 1182/1768) not only proved himself in all Islamic sciences, but also became a leading figure in the science of hadith.

It is a known fact that efforts to correctly understand the sunnah, which was inherited from the Prophet Muhammad, began immediately after his passing into the afterlife. These efforts, in later periods, created some branches of science on understanding the hadiths. One of these branches of science is commentary literature.

In the periods after the Prophet Muhammad, there has always been a need to comment on the hadiths because some objections and criticisms have been made to the hadiths that came through narration, and they still continue to be made. This is generally because it is a situation that arises from not fully understanding the hadiths and not being able to comprehend them properly. Therefore, in order to understand the hadith narrations, annotation of the hadiths has always been needed.

In order to keep Islamic thought alive and to respond to opposing views, understanding the hadiths is one of the issues that Islamic scholars have long valued. Many scientific studies carried out in different parts of the Islamic world are carried out on the understanding and interpretation of hadiths. This activity,

which is expressed as commenting on hadiths, has its own methodology. Thanks to this methodology, hadith scholars have made efforts to understand the hadiths correctly, both intellectually and scientifically.

Our article consists of two main headings. In the first main title, the life and scientific status of the commentator are mentioned. Namely, es-Sen'ani's name, lineage and identity are mentioned. Then, information about your date of birth and where you were born is given. Afterwards, the scientific aspect of the commentary was declared. In this context, the names of some of his important teachers are mentioned. The names of some of his students who point out his scientific direction are mentioned. Afterwards, the names of some of his works are stated. What some scholars said about the commentator is stated. At the end, the author's date of death and where he died are stated.

In the second main heading, the annotation method in the author's commentary is revealed. Namely; es-Sen'ani gave information about the narrators. He declared the names of the people mentioned in the hadith but whose names were not mentioned. He explained the strange words in the hadith text. He mentioned the irap aspect of the words in the hadith. He gave information about hadith terms. He introduced the names of the places mentioned in the hadith. He transcribed the hadiths and clearly mentioned the provisions stated about the hadiths. He also explained the events that caused the hadith to be said. He stated that the hadith mentioned is more narrated. He combined two hadiths that apparently contradict each other. He stated different views regarding hadith. While commenting on the hadiths, he received support from verses, hadiths and poems. He also benefited from many different scientific sources in his work. He did not make his commentary too long. He explained the strange words mentioned in the hadiths. He found a solution between the seemingly conflicting issues by using the cem method.

He gave information about the names of the cities and regions mentioned in the hadith. He focused on the dictionary meanings of the words and made short explanations when necessary. The commentator did not mention the sources of the hadiths in his commentary. We believe that it would be useful to conduct a thesis study to identify these.

This commentary of es-Sanani was also used as a source in later periods and it still maintains its value. It seems that it will continue to maintain its quality as a source work in the following period.